
לוקר

Author(s): צ' לוקר

Reviewed work(s):

Source: *Zion / ציון*, Vol. (תשמ"ד), pp. 94-95

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70041507>

Accessed: 05/12/2011 12:46

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion /*.

<http://www.jstor.org>

'ראבע' – עורב – ניתן לו על כך), והוצא להורג על ידי המושל ההולנדי גרסטמן, באשמת רצח תושבי כפר שנכנעו לו. מוצאו היה מנסיכות וואלדעק בגרמניה. מחברים אחדים, ואלו הרוב, קוראים לו 'הגרמני מואלדעק', ומיעוטם, ובתוכם הגרמני Watjen – 'היהודי הגרמני', לפי מה שאנו יודעים עליו לא נראה שהיה יהודי.⁴

כקוריו היסטורי אפשר להוסיף: בשנת 1797 נשבו מלחים פורטוגיזים על ידי צרפתים שהובילו לסורינאם, והשאירו שם בעירום ובחוסר כל. היהודים הפורטוגיזים המקומיים קיבלו את 'אחיהם' לשפה, סעדו אותם ומימנו את החזרתם לפורטוגאל. התנהגות זו הרשימה את שלטונות פורטוגאל עד כדי כך ששר הימייה, בשם עוצר המלוכה לעתיד (ויאן ה-VI), שלח על ידי שליח מיוחד מכתב לראש הקהילה, דוד נשיא, כנראה נכד או ניין של דוד נשיא המוזכר במאמרו של מר לוקר. במכתבו זה הוא כותב:

הוד מלכותו רואה בעונג את הזכרון היקר של האומה היהודית הפורטוגיזית למולדתה הישנה. ויהיה מאוד נעים להוד מלכותו שכבודו או כולכם או חלק מכם ירצו לבוא ולהתיישב בפורטוגאל, שם תוכלו לחיות בביטחון ובשקט, היות שאף לא אחת מהסיבות שאילצו אתכם לעזוב קיימת תחת שלטונו של הנסיך הנעלה והנאור המושל בנו.

השליח המיוחד התקבל בשמחה רבה על ידי דוד נשיא וחברי הקהילה, ואת תשובתם אנו מכירים הודות לדיווחו של מושל מדינת פארא (צפון בראזיל) לנסיך: 'ליהודים לא יהיה קושי לחזור למולדת אבותיהם אם יחוקק חוק המבטיח ביטחון לחייהם, לרכושם ולקיום מצוות דתם'.⁵

תגובה על הערותיו של יהושע מ' אורבך

מאת צבי לוקר

חלק מן ההערות הנן מילואים לגבי השלטון ההולנדי בברזיל, בעוד שאני עסקתי באירוע מוגדר בזמן ובשטח: מה שהתרחש במחצית השנייה של המאה הי"ז בגוויאנה הצרפתית. לא באתי לדרון בקורות יהודי ברזיל, ורק בתור רקע ציינתי כמה עובדות יסוד לגבי הנוכחות היהודית בברזיל ההולנדית, כגון התחלת הנוכחות, שתי קהילות ושני רבנים. עלי להתייחס איפוא רק לחלק מן הדברים.

4 אינני יודע על סמך מה קובע מר לוקר, בהערה למאמרו (עמ' 108, הערה 4), את ה'תופעה המעניינת' כי יעקב ראבע היה יהודי. אמנם Watjen קורא לו 'היהודי הגרמני', אבל רוב החוקרים מציינים את היותו 'גרמני מואלדעק'.

5 מכתביו וקטעי יומנו של השליח המלכותי פורסמו על ידי: J. Lucio de Azevedo, *Historia dos cristãos novos portugueses*, Lisbon 1971. השליח, ביומנו, מוסיף כי 'מספר תושבי סורינאם הוא בין 3,500 ל-4,000 נפשות, מהם 400 שייכים לאומה היהודית הפורטוגיזית השומרים בגאווה על השם והשפה'. יצוין כי באותה תקופה הופסקה פעולת האינקוויזיציה הודות להחלטות שנתקבלו בזמנו של פומבל (אם כי עדיין לא בוטלה רשמית), וכן בוטלו על ידי המלך ההפליות בין נוצרים 'ישנים' ל'חדשים'.

טוב עשה מר י"מ אירבך שהפנה תשומת הלב לטעות עובדתית מצערת לגבי אחד הרבנים שכיהנו בברזיל. אמת נכון שהרב השני, בנוסף ליצחק אבוהב, לא היה הרב יעקב ששפורטש אלא משה רפאל אגילאר, כפי שעולה מכתבהיד הנאה (שמזכירו המעיר) 'זכר עשיתי לנפלאות אל', שבספריית עז־חיים. מפרי עטו של ר' אבוהב, שאף אני עיינתי בו.

באשר להשתייכותו של יעקב ראבע (או רבי?), הסתמכתי על מלומד דייקן ואמין, כמו הרמן וטיאן, המצוטט על ידי כל החוקרים הרנים בברזיל תחת שלטון הולנד. ואילו מר אירבך, החוזר על המקור הנ"ל, קובע בפסקנות, ובלא שיתמוך דבריו במקורות חדשים, כי 'לפי מה שאנו יודעים עליו – לא נראה שהיה יהודי'. זאת ועוד, מלומד פורטוגלי, הפרופסור אלפרדו קרבולחו, סבר אף הוא כי ראבע היה יהודי והקדיש לו מאמר שלם ומענין מאוד בכתביעת ברזילאית (*Revista do Instituto Arqueológico, Histórico e Geográfico Pernambucano*, [1909] XIV), pp. 657–667 ושם קורא לו 'um israelita alemão' (יהודי גרמני; עמ' 660), ומכנה אותו יעקב ראבה או רבי (ובלועזית במקור: 'Jacob Rebe, Raby, ou Rabbi'). אף החוקר המובהק של קהילות ישראל תחת שלטון הולנד, הרב יצחק ש' עמנואל, במאמרו הביקורתי על ספרו של ארנולד ויוניצר, אינו מטיל ספק ביהדותו של ראבע¹.

ועוד לפני, אלברט מ' פרידנברג, בסקרו את ספרו הגדול של וטיאן, הזכיר את יעקב ראבע ללא הסתייגות ותיאר כיצד הוא הוצא להורג בפקודתו של סגן־האלוף ההולנדי גארסטמן, ואף ציין שבעקבות ההוצאה להורג הפסיקו האינדיאנים בני שבט טאפויה לשתף פעולה עם הכוחות ההולנדיים².

אכן, יש להנחה, שהמדובר הוא ביהודי, על מה לסמוך. ברם, העיקר לירידי איננו דווקא אישיותו של ראבע. 'התופעה המעניינת', עליה הצבעתי בעמ' 108, הערה 4 של רשימתי, הנה כללית. לשון אחר: רציתי להבליט את העובדה כי מבין היהודים באיוורים הקולוניאליים נמצאו מומחים ומתורגמנים לשפות אינדיאניות. הזכרתי שם את שמואל כהן – אשר לגבי יהדותו אין ספק – שתרגם משפת אצ'אגוא (Achagua). אנו מוצאים איש זה בראשית ימיו של השלטון ההולנדי באי קוראסאו, דהיינו מאמצע שנות ה־30 של המאה הי"ז ואילך. ניתן פה להוסיף עוד את הרופא והנטריון, שמואל כהן נשיא מפאראמאריבו שבסורינאם, שהיה בקיא בשפת גאליבי (Galibi) שהיתה נפוצה בגוויאנאות, ואף חיבר מילון לשפה זו³; וכן את יוסף רודריגס פרייר (Joseph-Rodrigue Pereire), ששימש כמתורגמן האדמירליות הצרפתית בקאפ־האיטיאן (האיטי של ימינו)⁴.

על כן, אפילו אם יוכה סופית שראבע לא היה בן־ברית, אין בכך כדי לטשטש את התופעה המתוארת לעיל והיא ראויה, דומני, לציון ולבריקה.

- 1 ראה מאמרו בשם 'Seventeenth Century Brazilian Jewry: A Critical Review' *American Jewish Archives (AJA)*, XIV (April 1962), No. 1, p. 37
- 2 ראה: A.M. Friedenberg, 'Wätjen's "Colonial Empire of Holland in Brazil"', *JQR*, XIV, 382 (1923-1924), pp. 379-383, esp. 382
- 3 ראה בספר זיכרונותיו של מאלואה, המושל הצרפתי של קאן; *Mémoires de Malouet*, 2ème éd., Paris 1874, t. II, pp. 137-139. המחבר מצא לנכון להוסיף נספח מיוחד – הט"ז (XVI) – הדן כולו בעניין זה, שם, עמ' 389 ואילך.
- 4 ראה בתיקו האישי שבארכיון הלאומי הצרפתי בפאריס, תחת המספר E 333; ובמקור: Archives Nationales de France, Paris/Colonies E 333